

ВЛАДИСЛАВ ИВАНОВ: РУСКЕ СЕЗОНЕ ТЕАТРА ХАБИМА

Руски историчари театра покушавају да попуне празнине настале у погромашко време Стаљинове страховладине. Избрисане су биле неподобне личности из уметничког света, проглашене непријатељима и ликвидиране. Тако их се режим тренутно решио али брину се да нестану и из будућности. Избрисани су из књига (на пример: премијерни плакат *Галеба*, у књигама о МХТ-у, објављиван је без имена глумца који је играо Трепљева – сви су знали да је то био Мејерхолд, а они који нису – питали су), музеја, школа. Тако су трагом нестали, тачније постали непостојећи и цели театри, покрети, драгоцени експерименти, о емигрантима и да се не говори. Заборавили су да сећање савременика, само потиснуто страхом, очас оживи, чим осети да је безопасно сећати се!

После судске рехабилитације жртва, процес уметничке рехабилитације текао је споро, рекло би се стидљиво. Највише је посла обављено на сређивању и објављивању архива Мејерхолда, Михаила Чехова и С. М. Ејзенштејна. Међутим, празнина је много а и колатералне штете чекају да дођу на ред.

Један од историчара млађе генерације, који предано и ревностно истражује обим и значај већ поменутих празни-

на, јесте Владислав Иванов, руководилац театарског одсека у Институту за теорију и историју уметности и културе Руске федерације и главни уредник алманаха *Мнемозина*.

Руске сезоне ѿеаѿира Хабима, књига В. Иванова, објављена у издању „Артист. Режиссер. Театр.” Москва 1999, као научни пројекат Института, припремљен уз стипендију председника Руске федерације, помоћ Министарства за културу Руске федерације, финансијску помоћ Руско-јеврејског конгреса и народног уметника СССР-а Ј. Д. Кобзона. Ако се овим институцијама и донаторима додају и отворена врата Универзитета у Тел Авиву, Театарског архива и музеја „Израела Гура” при Јерусалимском универзитету (коме је оснивач Хабиме Наум Цемах поверио богат архив о Хабими), постаје јасно колико се напора и добрих жеља морало стећи са разних страна да би се, после скоро пола века, дочекала једна овако потребна књига.

Из многих разлога В. Иванов је приоруно да сачини ову књигу. Пре свих, стога што је с правом уверен да уметност Хабиме (Сцена) не припада само израелском театру и култури „него представља и неодвојив део руског уметничког пејзажа”.

У основе Хабиме уградио је свој те-мељац и К. С. Станиславски. Он је

препоручио хабимовцима Вахтангова, он је први потписао писмо Лењину тражећи да се заштити Хабима, он је седам месеци обучавао глумце, и он је припремио *Јаковљев сан* Рихарда Бер-Хофмана и препустио Сушкјевичу да га заврши.

У Хабимину уметничку славу широм света – најзначајнију њену представу *Дибук* С. Ан-ског (Шломо Рапопорт) и драгоцен педагошки рад уложио је последње године свога живота Јевгениј Вахтангов.

Одушевљени поклонници Хабиме били су Горки, Шаљапин, Јеврејинов, Вјачеслав Иванов, Гордон Крег, Макс Рајнхарт, Алберт Ајнштајн, Артур Шницлер, Тајрон Гатри, Михаел Чехов...

Хабима је остварен сан малог јеврејског учитеља који никуд није ишао из свог Бјелостока и није видео сцену. Тај сан је започео 1909. кад је са својим ђацима припремио прераду Молијерове *Школе за мужеве* под називом *Морал за неваљалу млађарију*. Ускоро ће од тог школског кружока створити путујућу трупу Хабима, спремити комад О. Димова *Слушај, Израеле* с којим ће гостовати у Вилнусу и после тог успеха решити да се трупа претвори у професионалну. Требало је сачекати фебруарску револуцију 1917, која ће укинути сва до-

тадашња ограничења руских грађана у њиховим правима, зависно од припадности овој или оној вероисповести или националности. Био је то велики празник који је тог дана прославио и Бољшој театар са своје сцене одушевљеним говорима, после којих је свирана и певана Марсељеза на текст песника К. Баљмонта као „Химна слободне Русије”.

Тек тад је Хабима могла у Москву, али ваљало се растрчати по целој Русији да би се нашли глумци који би могли попунити малобројну трупу. Језгро Хабиме су чинили: Наум Цемах, оснивач, глумац и директор, Михаил Гњесин, глумац који се Цемаху придружио у Пољској а имао је иза себе и десетогодишње искуство у Палестини, Хана Ровина, прва глумица, Вењамин Цемах, брат Наумов.

Свесни да тек треба да уче, одлучују да позову Станиславског и замоле га за помоћ. Станиславски, који је у свом аматерском позоришту у Москви имао великог успеха и као редитељ и као тумач главне улоге у *Уријелу Акосџи* Карла Гуцкова, спреман је да помогне најстаријем етносу да оснује најмлађи театар у Европи.

Театар добија дотацију и ту почињу проблеми: Цемах је упоран да се представе играју на ивриту. До 18. века иврит се сачувао у свим земљама расејања и играо је улогу у сфери религиозног васпитања из којег су биле искључене жене. Већ у 16. веку у земљама средње и северне Европе

формирао се јидиш као говорни језик маса. Основа јидиша је граматички и лексички немачки језик са каснијим додацима пољског. Молити се на ивриту, трговати на јидишу – то је практична подела. Већ у 19. веку јидиш постаје и литерарни језик али се до 20. века сматрао жаргоном. Културна традиција се заснивала на ивриту, језику Библије, али је само узак слој знао иврит. Тако су Хабими глумци, поред часова глуме, морали да узимају и часове иврита. Постављало се питање како ће широка публика разумети њихове представе и зашто давати дотације театру који ће моћи гледати само узак круг школоване буржоазије – било је питање које је, као Дамоклов мач, висило над Хабимом. Уз то – ко ће к'о свој своме – паралелне јеврејске секције у власти заговарале су укидање дотација Хабими, а кад је после успеха *Дибук* уврштена међу актове (академске театре), јеврејски фронт против Хабиме је био најгласнији. Цемах је од самог почетка имао на уму одлазак у Ерец Израел, где би на ивриту Хабима играла својим сународницима. Кад су, међутим, отишли тамо на гостовање сачекале су их веће тешкоће и отпори него у Русији. Дуго после гостовања исмевао се у Палестини руски иврит хабимоваца. У Москви су хабимовци били одвише Јевреји, а у Палестини одвише Руси. Малобројна публика била је већи проблем у Палестини него у Москви.

Највеће успехе и сатисфакцију Хабима је, у ствари, постизала на гостовањима. Четири године провели су на гостовањима у престоницама Европе (Париз, Берлин, Лондон) са препертоаром (*Вечни Жид*, *Голем*, *Сан Јаковљев*, *Појој*) у коме је *Дибук* свуда наилазио на одушевљен пријем. Кад су се вратили у Москву, тамо им више није било места. Године 1926. опраштају се од Москве играјући тристоту представу *Дибук*.

Предстојала је сарадња са Михаилом Чеховом, Алексејом Дикиме и Алексом Грановским, директором ГОСЕКА, јеврејског театра који је играо на јидишу и после прве турнеје остао у иностранству. Скоро истовремено кад и Грановски остао је у Берлину и Михаил Чехов.

На гостовању у Америци у Хабими долази до раскола и дефинитивног разлаза једног дела трупе. Схватили су да у Америци театар на ивриту ником није потребан. Неки су глумци остали да играју на јидишу, неки су почели да се баве педагогијом. Неки су се вратили у Русију, остатак одлази у Израел и тамо Хабима наставља рад на новом репертоару: Шекспир, Молијер, Шилер, Лорка, Брехт, Софокле...

Поред Чехова који је поставио Шекспирову *Дванаесџу ноћ* и *Како вам драго*, у Хабими режирају: Леополд Јеснер, Ли Страсберг, Тајрон Гатри, Анђеј Вајда ради *Дибук* Ан-ског, Ју-

риј Љубимов Бабељев *Сумрак* (представа Хабиме гостовала на Битефу). Занимљиво је да је Хабима из Палестине ишла на гостовање у Берлин као Московски театар Хабима.

Још нешто: било је званичних покушаја у СССР-у да се оснује Јеврејски театар Биробицана (јеврејске републике на Далеком истоку СССР-а), који би радио у Москви а гостовао у иностранству под том егзотичном фирмом. Било је то седамдесетих година, али је одзив Јевреја уметника поражавајуће мали – ставио ту идеју ад акта.

Посебну вредност Ивановљеве књиге чине, поред добро сачуваних фото-

са, и драгоцени прилози: I стенограм расправе о Хабими у Центротеатру, 16. фебруара 1920. Председава: Луначарски. Гласањем се укида дотација Хабими; II стенограм расправе о Хабими у Камерном театру, 13. марта 1920; Реферати: А. М. Ефрос и Н. Цемах. Дискусија: Ј. Балтрушајтис, С. Волконски, С. М. Вољкенштејн, Вахтангов, Вјачеслав Иванов Коган, Керженцев, Немирович-Данченко, Смишљајев, Сахновски; III извештај Јеврејског пододела Наркомнаца, 31. јула 1920.

Овом књигом Иванов је темељно поставио основ за вредновање доприно-

са Хабиме театарском животу Москве и Израела и обелоданио узбудљив докуменат о тешкоћама које су пратиле тај театар у Москви, али и не само у Москви...

Очекујемо да ће Иванов пожелети да исприча и судбину ГОСЕКА-а.

Анализа представа Хабиме и ГОСЕК-а упознала би савремене позоришне људе с редитељским решењима Вахтангова, М. Чехова, Грановског, глумачким мајсторством Соломона Михоелса, сценографским остварењима Натана Алтмана, Георгија Јакулова, Роберта Фалка и Марка Шагала.

Огњенка МИЛИЋЕВИЋ